

• Գ Ր Ա Ւ Օ Ս Ա Կ Ա Ն •

ՔԱՐՏԵՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԻՆ
Կազմեց՝ Զատիկ Խանգատեան:

Այս է խորագիրը այն պատկանելի հրատարակութեան, որ վերջերս լոյս տեսաւ Հրամանատար Տիար Զատիկ Խանգատեանի ստորագրութեամբ եւ անձնական ջանքերով, իր ընտանեկան փոքրիկ տպարանին մէջ:

Մենք անոր երկար ժամանակէ ի վեր կը սպասէինք. եւ ահա Հրամանատար Խանգատեան անձամբ Վենետիկ գալով, եւ Հայաստանի աշխարհագրութեան մասին նշանակալից բանախօսութիւն մը տալով Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի թատերասրահին մէջ (29 Յունուար 1962), անկէ օրինակ մը աղնուարար նուիրեց Ս. Ղազարի վանքի գրադարանին, որուն համար մեր շնորհակալութիւնները կը յայտնենք:

Ի՞նչ է այս գեղեցիկ հրատարակութեան բովանդակութիւնը. ժամանակագրական կարգով դասաւորուած 250 քարտէսներ, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի կը ներկայացնեն մեր երկիրը Հայաստան, սկսած մեր օրերը. դանազան դարերու ընթացքին, եւ դանազան ազգերու հեղինակներէ գծագրուած քարտէսներ են, ուր միշտ ալ կը յիշատակուի մեր գրախտաւայրը ARMENIA: Կողքին վրայ, կը տեսնուի, հայկական ոճով կամարակապի մը մէջէն՝ Ս. Էջմիածինը, հեռուէն իր վրայ հսկող «Յաւիտենական Արարատ»ը, չուրջը դանազան խորհրդարանական պատկերներ, թագաւորներու եւ մեր ազգային մեծ գէմբերու նկարներ, ոսկէգոծ շրջանակներու մէջ, որոնք Հայաստանի փառքը կը կազմեն:

Հրատարակութիւն մը ստուգիւ չքեղ, եւ եթէ ամէնուն մերձենալի չէ, բայց կ'արժէ որ մեծ հաստատութիւններ՝ հայ թէ օտար, ունենան անկէ օրինակ մը, ապագային լաւագոյն կերպով ուսումնասիրելու համար մեր պատմութիւնը:

Ի՞նչ եղած է Հրամանատար Տիար Զատիկ Խանգատեանի նպատակը, այս մեծածախս հրատարակութեան ձեռք գործելով:

Բազմաձուռ հեղինակը հոն երկու նպատակներ կը հետապնդէ. նախ ցոյց

տալ եւրոպացի ազգերուն եւ այդ ժողովուրդներու առաջնորդներուն՝ թէ հայ ժողովուրդը շատ հին դարերէ ի վեր դուրս չէ ելնել, եւ ապրել է երկրի մը եւ հողի մը վրայ՝ որ Քրիստոսէ 4000 տարի առաջ իր նախահայրերէն աւանդ թողուած է. արդարեւ շատ մը աշխարհագրական քարտէսներուն վրայ կը յիշուի, իրրեւ Հայոց երկիրը = ARMENIA. եւ հետեւաբար այդ հայ ժողովուրդը եթէ կ'ապրի, իրաւունք ունի, ապրելու իր պապենական հողին վրայ, իրրեւ իր արդար իրաւունքը:

Այս նպատակին համար Հրամանատար Զատիկ Խանգատեան, իր Քարտէսագրութեան առաջին էջին իսկ վրայ կը գետեղէ

ATLAS
Cartographie historique de l'Arménie
Par
Z. Khantzadian
Ingénieur hydrographe

Այս վերտառութեամբ Հրամանատար Պր. Զատիկ Խանգատեան կը բանայ ընդարձակ ներածութիւն մը. Փրանսերէն լեզուով, եւ չուրջ 30 մեծադիր էջերու մէջ կը խօսի Հայաստանի մասին, սկսելով նախապատմական Հայաստանէն, Ուրարտական շրջանէն, մինչեւ մեր օրերը, կը ճշտէ Հայաստանի դիրքը, սահմանները, եւ տեղեկութիւններ կու տայ անոր երկրաբանական կազմին եւ հողային հարստութեան մասին:

Եւ հոս կը գետեղէ, իրրեւ հազուադիւս եւ թանկագին փաստաթուղթ մը, Քաղդէական կաւէ թրծուն պնակիտ մը, չինուած Ն. Ք. 4000 թուականին, որ աշխարհագրական քարտէս մըն է, ըստ եւրոպացի հնագէտներուն, եւ որ կը պահուի Լոնտոնի Բրիտանական թանգարանին մէջ. հոն կը ներկայացուի Բաբելոնը, երկու գետերու միջեւ Եփրատ եւ Տիգրիս, որոնք կը բխին «բարձր երկրէ» «haut pays» = «nagu», զոր Հրամանատար Խանգատեան եւ եւրոպացի գիտնականները մեծ հրամանութեամբ կը նոյնացնեն մեր հին ու պատմական Հայաստանի հետ. անկէ կը բխին այդ գետերը մինչեւ այսօր եւ որ ասորեստանցիներու տիրապետութեան շրջանին, «բարձր երկիր» haut pays կը կոչուէր, որոնց բնակիչներուն դէմ, Ասորեստան եւ Բաբելոն, բոլոր կոիւնքերը մղած են, ինչպէս կը կարգացուի Վա-

նեան արձանագրութիւններուն եւ Մովսէս Խորենացիի պատմութեան մէջ:

Ապա Հրամանատար Խանգատեան ժամանակագրական կարգով կը խօսի Հոմերոսի աշխարհագրութեան մասին, Ն. Ք. չուրջ 1000ին, ուր մեր երկիրը ARIMI կը կոչուի, եւ որ՝ ըստ Խանգատեանին՝ Արմէններն են:

Կը յիշատակէ Քսենոփոնի սքանչելի աշխարհագրութիւնը, ուր մեր երկիրը ARMENIA կը կոչէ, Քրիստոսէ 400 տարի առաջ: Միշտ ալ բացատրելով ու փաստելով այս աշխարհագրական քարտէսներուն վաւերականութիւնը՝ եւրոպացի հրագէտներու հետ:

Ապա կ'անցնի կարգով յետ Քրիստոսեան քարտէսներուն մասին, եւ կը ներկայացնէ Ստրաբոնի, Պտղոմէոսի եւ ուրիշ յոյն եւ լատին պատմագիրներու գրած քարտէսները, ու մէկիկ մէկիկ ցոյց կու տայ թէ ո՞ւր կը նշանակեն մեր երկիրը, միշտ ալ կոչուած ARMENIA:

Շատ է Միջին դարուն դժուած քարտէսներու համարը, մանաւանդ այն քարտէսները՝ որոնք կը խօսին երկրաւոր դժբախտի մասին, եւ միշտ ալ կը գետեղեն երկու գետերու՝ Եփրատի եւ Տիգրիսի միջեւ. եւ երկիրը ARMENIA կը կոչեն. կը գծեն Արարատը, որ հին Ուրարտուն է. ուսկից Քսենոփոն անցաւ Քրիստոսէ 400 տարի առաջ իր 10-000ոց բանակով:

Հրամանատար Խանգատեան ձրի չի խօսիր. իր փաստաթուղթերը խօսուն են եւ չօչափելի. աչքերը կարելի չէ փակել այնպիսի վկայութիւններու եւ թուղթերու առջեւ, որոնք հին դարերէն կու գան, եւ չունին որ եւ է կեղծիք կամ չահագիտական նպատակներ: Դարերով պատմագիրներ եւ աշխարհագիրներ ընդունած են եւ նշանակած հայ ժողովուրդին խանձարուրդը եղող հողամասը, եւ զայն այդ ժողովուրդին անունով կոչած ARMENIA:

Հրամանատար Խանգատեան իր այս առաջնակարգ նպատակին կը միացնէ նաեւ երկրորդ նպատակ մը. իր այս 250 քարտէսներու հրատարակութեամբ կը տեսնուի չայ տալ հայ ժողովուրդին ձեռքը՝ իր իրաւունքներուն եւ արդար դատին պաշտպանութեան օրինաւոր եւ ջանքալիք փաստաթուղթ մը. ժողովուրդի մը՝ որ այսօր տարահանուած է իր պապենական երկրէն, եւ կ'ապրի օտարութեան մէջ, եւ օրէ օր դատապարտուած է հալելու, ձուլուելու: Հրամանատար Խանգատեան ի սփիւռս ցրուած հայ ժողովուրդին դի-

տակցութիւնը կ'ուզէ արթնցնել, թէ իրենք հայրենի երկիր մը ունին, եւ դաւաւոր իրաւունք մը, եւ պարտականութիւն մը այդ իրենց դարաւոր աւանդը իր ամբողջութեան մէջ պահելու, եւ անազարտ աւանդելու եկող սերունդներուն: Այս նպատակով Հրամանատար Խանգատեան սրտալոյզ եւ անկեղծ կոչ մը կ'ընէ Սփիւռքի հայ երիտասարդութեան, կտակ մը անկեղծ ազգասիրութեան, գետեղելով իր Քարտէսագրութեան առաջին էջին իսկ վրայ, քարտէս մը հին Հայաստանի, կարմիր քօղով մը ծածկուած, որուն պատուանդանին վրայ կը գրէ.

Յիշատակարան հայ երիտասարդութեան
Ձեր ծնողաց արիւնով ներկուած վերելի
ֆօգը՝ ծածկած, խափանած է 1915ի մեծ
Նդեռնէն վերջ մեր պապերուն 4000 տա-
րիներէ ի վեր մեզի համար կերտած ժա-
նանգութեան նոյն իսկ անունը՝

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ը

Այս Ատլասիս բոլոր քարտէսները կը հաստատեն մեր ազգային ժառանգութեան արդարութիւնը. Յիշեցէ՛ք: Զ. Խ.

Ահա Հրամանատար Խանգատեանի երկրորդ նպատակը, որուն հասնելու համար՝ 250 դարաւոր քարտէսներու կողքին՝ կը բերէ նաեւ իրրեւ փաստաթուղթ, այդ հողին վրայ ապրող ժողովուրդին մղած դարաւոր պայքարը բռնութեան եւ զրաւիչներուն դէմ, եւ անոնց զոհուելը այդ արդար իրաւունքին պաշտպանութեան, եւ դատին տէր մնալու համար: Հրամանատար Խանգատեան, այդ հերոսներու յիշատակը անմահացնելու համար, կը կանգնէ կ'թող մը գեղեցիկ վերտառութեամբ. «Ici reposent 1.500.000 arméniens morts pour la Patrie» 1915. եւ անոնց դամբանին վրայ կը գետեղէ սփոր մը արցունքի, անմահ Խաչատուր Աբովեանի տողերով.

Աչքից հեռացած, մտքից մոռացած,
իրանք անլեզու, աշխարհս անիրաւ,
Որ հայոց ազգիցն անթիւ եւ անբաւ,
Էսպէս քաջ որդիք՝ խլեց չկշտացաւ:

Ահա իսկութիւնը Հրամանատար Տիար Խանգատեանի Քարտէսագրութեան. ըստուգիւ արժէքաւոր գործ մը, որուն պատրաստութեան համար՝ ջանք չէ խնայած, որպէս զի իր նպատակին հասնի: Այսպէս Հրամանատար Խանգատեան, ազգերու դիւանին մէջ, առաջին դէպքին վրայ կը գե-

տեղէ, հայութեան արդար դատին եւ իրաւունքներու պաշտպանութեան համար զօրաւոր փաստաթուղթ մը եւս. ու թանկագին ծառայութիւն մը կը մատուցանէ մեր աշխարհի տեղադրութեան եւ անուններու ճշտումի դժուար գործին մէջ, դիւաններու մէջ ծածկուած քարտէսները դուրս հանելով եւ հրատարակելով. անոնցմով ապագային պիտի ճշտուին շատ մը քաղաքներու դիւղերու եւ բերդերու տեղերը, եւ դաւաճներու սահմանները. այս տեսակէտով եւս շատ շահաւէտ գործ մըն է այս Քարտէսագրութիւնը:

Մենք այս տողերը փակելէ առաջ, Հրամանատար Տիար Զ. Սանդատեանին սրբանայն կը մաղթենք որ շուտով պսակուին իր արդար ջանքերը, եւ հասնի իր մտադրած նպատակին:

Հ. ՄԻՔԱՅԷԼ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ

LA FORME LA PLUS ANCIENNE DU PROTEVANGILE DE JACQUES — Recherches sur le papyrus Bodmer 5 avec une édition critique du texte grec et une traduction annotée par Emile de Strycker, S. J. - En appendice les versions arméniennes traduites en latin par Hans Quecke, S. J. (Subsidia Hagiographica, N° 33, Bruxelles, 1961, pg. 480).

Հայկապ հրատարակութիւն մը, Պոլստեան Ընկերութեան շնորհիւ, բաղկացած 480 էջերէ, որ կը բացուի Պոտմէր 5 պապիրոսի լուսանկարով, ապա կը բաժնուի երեք գլխաւոր մասերու, զանազան գլուխներու ստորաբաժանումներով, հուսկ յաւելուած մը:

Յակոբայ Նախաւետարանը՝ Յիսուսի մանկութեան անվաւեր աւետարաններուն հնագոյնը եւ ամէնէն նշանաւորն է, թէ՛ նախնական յոյն բնագրով, եւ թէ՛ լատին, ասորի, զպտի, հայ, վրացի, արաբ եւ եթովպական թարգմանութիւններով: Տարածուած է, շատ հին ժամանակներէ ի վեր, բովանդակ քրիստոնեայ աշխարհին մէջ, եւ յարգանքով ընդունուած՝ ի պատիւ կրտսեր Յակոբայ, որուն անունով է որ կը շրջէ: Մեծ եղած է աղգեցութիւնը վարդապետական զաղափարներու ծաւալումին՝ Մարիամու մշտնջենաւոր կուսութեան մասին: Ծնունդ տուած է շարք մը

եկեղեցական տօներու, Մարիամու Անարատ Յղութեան, իր Ծնունդին եւ Տեառնընդառաջին միանգամայն իր ծնողաց՝ Յովակիմայ եւ Աննայի տօնին: Քրիստոնէական արուեստը մանաւանդ կը վկայէ թէ ժողովրդական այս պատմութիւնը ազդած է մտքերու վրայ. որով հարկ կ'ըլլայ Նախաւետարանիս կամ իրմէ ծագած գրութիւններուն դիմել շատ անգամ՝ հասկնալու համար արեւմտեան թէ արեւելեան պատկերագրութիւնը սուրբ Կուսի վարքին եւ Յիսուսի մանկութեան:

Ներկայ հատորը, նուիրուած Նախաւետարանի հնագոյն ձեւին հետազոտութեան, արտագրութիւն է աւելի բանասիրութեան՝ քան պատմութեան:

Ընդարձակ այս գիրքը կը բացուի Ներածութեամբ մը, որ հատորին առաջին մասը կը կաղմէ, եւ երեք գլուխներու ստորաբաժանումներով՝ կը բացատրէ հետզհետէ Նախաւետարանին յունարէն բնագրին դիւտը եւ կը խօսի անոր լատիններէն թարգմանութեան վրայ, ապա յոյն բնագրին եւ յաջորդաբար մինչեւ մեր օրերը հասած անոր տպագրութիւններուն վրայ: Կ'անցնի յետոյ համառոտակի պարզել Նախաւետարանին բովանդակութիւնը՝ կը հաստատէ բանասէրներու կարծիքով՝ թէ Յակոբի չէ այս գրութիւնը, եւ թէ նոյն իսկ կարելի չէ գրութեան ժամանակը որոշել. կաղմուած ըլլալով անկապ կտորներէ՝ ծագումը կամ աղբիւրները քննութեան կ'ենթարկուին:

Պատմութիւնը ուրեմն կը սկսի, թէ Յովակիմ հարուստ եւ պատուաւոր մարդ, զաւակ չունենալուն պատճառով՝ տաճարին մէջ վատ ընդունելութիւն կը գտնէ, ուստի առանց տուն հանդիպելու՝ անապատ կը քաշուի (զլ. Ա.): Աննա, իր կինը, կը գանգատի երկարօրէն ամուսնեան վրայ (զլ. Բ. Գ.). հրեշտակ մը կ'աւետէ թէ պիտի յղանայ. որով ուրախութիւն ապա լուրը Յովակիմին հաղորդելու կ'երթայ: Յովակիմ կը վերադառնայ եւ Մարիամու ծնունդով կ'ուրախանայ (զլ. Դ. Ե.): Մանկիկը մէկ տարեկան ըլլալուն՝ քահանաներու օրհնութիւնը կ'ընդունի (զլ. Զ), եւ երեք տարու՝ տաճար կը տարուի (զլ. Է): Երբ տասներկու տարեկան կ'ըլլայ, Չաքարիա քահանայապետը կը հաւաքէ Իսրայէլի այրիները (զլ. Ը). հրաշագործ աղանձի մը նշանակելով՝ Յովսէփ իր հսկողութեան ներքեւ կ'առնէ Մարիամը, եւ տունը փոխադրելէն անմիջապէս ետք՝ կը մեկնի իր գործին, չէնքի մը շինութեան (զլ. Թ): Մարիամ ուրիշ կոչա աղջկաներու հետ կ'ընտրուի տաճարին վարդոյց մը կարելու (զլ. Ժ), եւ աշխատութեան պահուն տեղի կ'ունենայ Աւետումը (զլ. ԺԱ.).

ճամբայ կ'ելլէ այցելելու Եղիսաբեթի. եւ տուն վերադարձին (զլ. ԺԲ), Աւետումէն վեց ամիս վերջ, Յովսէփ կ'անդրադառնայ թէ յղի է Մարիամ: Հրեշտակի երեւումով (զլ. ԺԳ-ԺԴ) կը խաղաղի վիշտն ու խռովութիւնը: Երբ Աննա գտնի իր միջոցով կը յայտնուի Մարիամու յղութիւնը, քահանայապետը կը հարցուփորձէ Յովսէփը ու Մարիամը, եւ ջուրի փորձը իրենց նպաստաւոր ելլելով, կը ճամբէ դիրենք առանց դատապարտելու (զլ. ԺԵ-ԺԶ): Օգոստոս կայսեր հրովարտակին վրայ՝ Յովսէփ իր զաւակներով Բեթղեհէմ կ'երթայ, Մարիամի հետ, որ կը զգայ ճամբորդութեան ատեն՝ մերձ ըլլալը ծնունդին (զլ. ԺԷ). քարայր մը կը գտնէ Յովսէփ եւ հոն կը թողու Մարիամը՝ իր տղաքներուն հսկողութեան, եւ փընտուկու կ'ելլէ մանկաբարձ մը:

Հոս պատմութեան թելը յանկարծ կ'ընդհատուի. այլ եւս պատմիչը չէ որ կը խօսի, այլ Յովսէփ: Կը պատմէ աչքին տակ պատահածը. ամբողջ բնութիւնը յանարժութեան կը մատուցի. աստղերը, կենդանիները, մարդիկ, ամէն ինչ դադարի մատնուած են, ամէն աչք դէպ ի վեր կ'ողողուի. յետոյ վայրկենաբար ամէն բան իր բնական ընթացքը կ'առնէ (զլ. ԺԸ): Պատմութեան յաջորդութիւնը ստակաւն Յովսէփ է որ կ'ընէ, քանի մը տողով, թէ ինչպէս մանկաբարձի մը կը հանդիպի եւ անոր կը բացատրէ թէ Մարիամ կոչա ծննդակիսն է: Այս խօսակցութենէ վերջ՝ Յովսէփ խօսքը դարձեալ պատմիչին կուտայ, առանց պատճառի մը: Մանկաբարձը քարայր կու գայ եւ կը հաւատայ կուսական ծննդեան: Դուրս կ'ելլէ եւ կ'աւետէ Սաղմէի՝ որ չի հաւատար (զլ. ԺԹ): Կ'ուզէ ստուգել Մարիամու վրայ հրաշքին իրականութիւնը. ձեռքը հրաշքով կ'այրի եւ կը բուժուի, եւ ինքն ալ կ'երկրպագէ Մանուկին (զլ. Ի): Մոգերը կու գան այցելութեան (զլ. ԻԱ): Հերովդէս կը հրամայէ Աննա մանուկներու ջարդը. Մարիամ կը ծածկէ Յիսուս մանուկը մտուրի մէջ: Եղիսաբեթ կը փախչի՝ հետը առած Յովհաննէս Մկրտիչը. լեռ մը կը ձեղքուի՝ պահելու համար մայրն ու տղան (զլ. ԻԲ): Հերովդէս կատաղած՝ սպաննել կու տայ տաճարին մէջ Չաքարիան (զլ. ԻԳ): Կը վերցնեն մարմինը արտասուքով, եւ տեղը կը նստեցնեն Սիմէոնը (զլ. ԻԴ): Համառօտ վերջաբանով մը՝ զբիւր կ'ըսէ թէ Յակոբ էր մանուկը, եւ պատմութիւնը գրած է Հերովդէսի ամհէն վերջ ծագած խռովութեան ատեն (զլ. ԻԵ):

Յուստինոսի աւետարանական պատմութեան համար գործածած աղբիւրները ուսումնասիրելով՝ Ատուլ Ֆ. Հիլկէնֆէլտ, երգրակացուց թէ Յուստինոսի եւ Յակոբայ Նախաւետարանին համաձայնութիւնը ենթադրել կու տայ թէ Չաքարիայի պատմութեան հեղինակը օգտագործած ըլլայ անվաւեր

այս գիրքը այն վիճակին մէջ՝ զոր այսօր ձեռքերնիս ունինք, կամ թէ աւելի հին վիճակի մէջ՝ զոր կարելի պիտի ըլլայ վերականգնել, եւ կը յանդի այս երկրորդ լուծումին:

Իսկ Լիփսիուսի կարծիքով՝ բնագիրը կը կրէ ձեռք խառնուած ըլլալու շատ մը հետքեր. նախ Հիլկէնֆէլտի նշած եւ վերել յիշուած պատմիչի փոփոխութիւնը, ինչպէս նաեւ Յովհաննէս Մկրտիչի ծընունդի եւ Յիսուսի տաճար տարուելուն պատմութիւններուն բացակայիլը, որոնք նախնական յորինուածին մէջ չէին կրնար պակսիլ. վերջապէս զարմանալի խառնուրդ մը ստույգ եւ խոշոր սխալներու՝ մանրամասնութեանց հին կտակարանի պաշտամունքին. նաեւ այն եղելութիւնը որ Որոգենէս թէեւ կը յիշէ «Յակոբայ գիրքը» ճեպանդաբարձրութեամբ մեկնութեան համար, իբր զաւակներ Յովսէփի նախորդ ամուսնութեան, կը յիշէ նոյն մեկնութեան մէջ Չաքարիայի մահուան դէպքը՝ բոլորովին տարբեր Նախաւետարանին պատմութեան. ու նաեւ կեղծ Մատթէոսի հետ եղած անհամաձայնութիւնները, որ շատ հին աւանդութեան մը արձագանքն ըլլալ կը թուի. մէկ խօսքով, կարգ մը կէտեր՝ ուր կը խառնուին ու կը ձուլուին յաւելումներ, կրճատումներ, տեսակ տեսակ փոփոխութիւններ, որոնք կը համոզեն ընդունելու Մանկութեան անվաւեր գրքերու բազմութիւն մը. նախ հատ մը՝ հրեայ-քրիստոնէական ձկտումով, երկրորդ մը՝ նոյն պատմութեան՝ զնոստիկեան ուղղութեամբ (ԺԶ գլուխին «Յովսէփի տեսիլը»), հուսկ ուղղափառ համոզումով գրուածք մը, ուսկից կը բխի մեր ներկայ Նախաւետարանը, որ պէտք է խմբագրուած ըլլայ Գ. դարու երկրորդ կիսուն:

Ասոնք փառատենչ ու խիստ բարդ երգրակացութիւններ են, կ'ըսէ գրքիս հեղինակը, եւ Լիփսիուսի ալ բերած փաստերը՝ իբր յօդուած բառգրքի մը, չէին կրնար աւելի երկար ապացոյցներ բերել: Այս երկուքէն մին կամ միւսը արթնցուց ուրիշ գերմանացի գիտնականի մը՝ Ա. Գեքսանդր Պերենցի ուշադրութիւնը: Եթէ Չաքարիայի մահուան պատմութիւնը զոր Նախաւետարանի մէջ այժմ կը գտնենք, անձանթ էր Որոգիւնի եւ դեռ խառնուած չէր բնագրին հետ Գ. դարուն, երբ է մտաւ Մարիամու վարքը պատմող կտորներուն մէջ: Պերենց կը քննէ խնդիրը ամէն մա-